

La «ideologia de defensa»

Article publicat al diari Tele/eXprés (14 de maig de 1975)

Ignasi Ubac

El concepte d'«ideologia de defensa» (ideologia –segregada als països catalans pels condicionaments socials de la guerra ençà de defensa de la llengua i la cultura catalanes–) caldrà poder-lo aplicar en els seus límits correctes a) (secundàriament) al context on s'han produït i manifestat les llengües catalanes des del 39 i b) (principalment) a l'especialitat d'aquestes lletres (actitud de l'escriptor català enfront de l'idioma en tant que matèria primera per al seu treball; enfront de l'escriptura dels diversos gèneres; enfront de la tradició literària; els diferents tipus de censura; l'aparell editorial; la crítica davant una cultura normalitzada, etc.): la literatura catalana actual entesa aquí –per operativitat com a conjunt o totalitat amb contradiccions internes, l'anàlisi de les quals també és també necessari.

La «ideologia de defensa» és un concepte bàsicament sociològic i no pròpiament teòric-literari; no rigorós però si fonamentalment operatiu per a utilitzar-lo com un –no l'únic, ni el principal– dels elements de partida per a la convenient– atesa la conjuntura– anàlisi i conseqüent replanteig global de les bases ideològiques i teòriques de la pràctica literària al nostre país.

Precisament pel seu caire sociològic, el concepte d'«ideologia de defensa», si no s'aplica des de una perspectiva sociologista i historicista, pot ser especialment útil per a la ineludible anàlisi de les conseqüències de la sobredeterminació de l'estructura jurídico-política sobre el context i l'especificitat de la pràctica literària en català durant el període que comença a finalitzar.

Anàlisi inel·ludible, el dels efectes de la «ideologia de defensa», perquè aquesta continua actualment essent segregada, i perquè –per inèrcia i pel fet de respondre no solament a una autèntica necessitat de defensa, sinó també a uns determinats interessos de classe– serà mantinguda fins i tot quan la defensa (que ha estat gairebé homogènia) hagi de deixar pas a l'ofensiva (que serà heterogènia, contradictòria, feta des de diferents punts de vista o interessos de classe) per a la normalització de l'idioma i de la cultura, la qual variarà de caràcter segons la correlació de forces i que, en l'àmbit de les lletres, comportarà la confluència, la lluita, de diverses, contraposades i fins i tot antagòniques posicions i actituds ideològiques, teòriques i pràctiques (no absolutament autònomes dels plantejaments existents en altres literatures, però sí específiques del lloc i del moment).

Un dels trets determinants de la literatura i la cultura catalanes dels 35 darrers anys ha estat –és– , doncs –seguint aquest raonament, que cal anar desenvolupant mitjançant la seva aplicació a casos concrets–, el caràcter de supervivència o de defensa («... hem viscut per salvar-vos els mots...»), de «fer país» (més enllà per damunt de les classes socials d'aquest país).

És ja ara –repetim: atesa la conjuntura (partint de la tesi que estem entrant en un nou període històric)– que cal començar a delimitar camps, a desprendre's del llast que suposen actituds i posicions que no responen allò que demana el moment històric, i a treballar per tal que les manifestacions literàries no quedin limitades a l'expressió d'uns únics interessos ideològics de classe.

Molts dels aspectes i resultats de la «ideologia de defensa», en principi han resultat vàlids i pertinents per a la supervivència d'una cultura recolzada en una feblíssima i limitada, a diferents nivells, infraestructura mancada dels més elementals i imprescindibles suports (ensenyament, mitjans de comunicació, etc.). Això no obstant, és evident que tal ideologia ha condicionat per complet el desenvolupament de les contradiccions internes a la cultura catalana, i, al capdavant, ha justificat indiscriminadament, tot tipus de pràctica: ha estat, entre moltes altres coses, un pretext per a l'emascament d'actituds i posicions: les lletres catalanes, en un bloc, han tingut una mena d'estatut progressista pel sol fet d'ésser catalanes (i, parcialment, és cert que la sola catalanitat les hi ha conferit un caire superficial –però real– de progressisme, degut a què han constituït un dels exponents d'una cultura en quarantena?

El sector literari (autors, crítica, editorials, etc.) en les difícils condicions existents, ha treballat amb mentalitat de gremi –gremi irremeiablement raquític–: capelletes, patums que marcaven camins i, en conseqüència i de fet, en barraven d'altres en virtut d'una mena de carismàtic caciquisme cultural –caciquisme en molts casos i fins a cert punt i en certa manera, necessari en tant que ha estat potser una de les úniques alternatives operatives enmig del marasme; s'ha treballat amb mentalitat de «mantenir viu el malalt» (la cultura catalana) i el malalt està viu gràcies, al cap i a la fi, al voluntarisme d'alguns sectors de la petita burgesia, més o menys ajudats per algunes capes de la burgesia.

La sobredeterminació de la classe petit burgesa de la literatura catalana és elemental per a la comprensió dels marges petit burgesos en què s'han mogut les nostres lletres: els agents i receptors de la «ideologia de defensa» han estat bàsicament els sectors intel·lectuals –tradicionalment petit burgesos– i les capes culturalitzades –també principalment petit burgeses.

Tot això és sabut, n'hi ha consciència i s'ha dit de diverses maneres i des de distintes òptiques. El que cal, a hores d'ara, és

plantejar-s'ho rigorosament amb vista a poder analitzar els efectes dels condicionats aparells ideològics de la cultura catalana sobre l'especificitat literària, i també sobre i a l'interior del seu context teòric –sobretot la crítica literària, en tant que principal mitjà d'expressió teòrica de la literatura catalana, aspecte que abordarem en un proper article.